

2. Bangladesh waterland

Elk jaar is het weer raak in Bangladesh. De combinatie van grote hoeveelheden smeltwater uit de Himalaya en zware regenval in de toch al natte moessontijd zet jaarlijks een derde deel van het land onder water. Het gevolg: enkele honderden doden, mede als gevolg van besmettelijke ziekten. Veel indruk maken deze overstromingen niet in de westerse wereld. Bangladesh is pas groot nieuws als het water ruim de helft van het land in bezit heeft genomen of als stormvloed door tropische cyclonen duizenden slachtoffers eisen.

De vergelijking ligt voor de hand. Bangladesh is net als Nederland een mondinggebied van drie grote rivieren, die in perioden van grote afvoeren buiten hun oevers treden. Stormvloed bedreigen de kustzone. Een kenmerk van deltagebieden is dat ze dichtbevolkt zijn en dat betekent dat grote aantallen mensen door het water worden belaagd. Daar houdt de overeenkomst op. De problemen die Nederland met het water heeft, doen zich in de overtreffende trap in Bangladesh voor. De natuurrampen zijn heviger, de bevolking in aantal en dichtheid groter, het land armer. Een tropische cycloon (gemiddeld eens per jaar valt er een te duchten) vergde in 1970 een half miljoen slachtoffers. Die cycloon kwam in de periode waarin de Bengalen een onafhankelijkheidsoorlog tegen Pakistan voerden. Stormvloed en oorlog veroorzaakten hongersnood. "Relieve the people of Bangladesh", zong ex-Beatle George Harrison een jaar later op het mede door hem georganiseerde benefietconcert voor de bevolking van het land. Hulp is in Bangladesh niet alleen geboden om de gevolgen van rampen te verzachten. In hun ijver om de Bengalen een betere bescherming tegen het water te bieden kwamen organisaties als de Verenigde Naties en de Wereldbank met ingrijpende plannen. Ook Nederlandse waterbouwkundigen togen naar de lage landen aan de Golf van Bengalen. Bangladesh was immers net zo nat en net zo plat als Nederland. Daar zou de over de hele wereld bewonderde waterbouwkundige kennis en ervaring mooi van pas komen. Veel van die grote plannen en ook kleinere projecten faalden. De Bengaalse autoriteiten werkten op zijn vriendelijkst gezegd niet enthousiast mee. Een deel van de waterbouwkundige adviseurs keerde dan ook lichtelijk ontgoocheld terug.

Bangladesh tijdens een jaarlijkse overstroming

Arrogant

Henk Saeijs, oud-hoogleraar integraal waterbeheer en oud-topman van Rijkswaterstaat, is achteraf blij met het gebrek aan geestdrift bij de Bengalen voor westerse oplossingen voor hun waterproblemen. "Ingenieurs zijn nogal arrogant," meent hij. "Er zijn problemen waarbij je beter een hoogwaardige technische oplossing achterwege kunt laten. De inwoners van Bangladesh zijn niet geholpen met een hightech Deltaplan-achtige aanpak. Ja, het is natuurlijk zinvol om economische

centra, zoals de hoofdstad Dhaka, zo goed mogelijk tegen overstromingen te beschermen. Maar grote delen van het land zijn ondanks de ogenschijnlijke overeenkomsten met Nederland nauwelijks tussen dijken te houden. Dijken maken het gevaar juist groter: mensen wanen zich veilig erachter en als er dan iets gebeurt, is de catastrofe alleen maar groter. Er is daar een constant geldgebrek. Een dijk die niet wordt onderhouden, biedt schijnzekerheid." In tegenstelling tot Nederland ligt Bangladesh niet onder de zeespiegel. En dat willen de Bengalen ook graag zo houden. "Terecht," oordeelt Saeijs. "Wij beginnen hier in Nederland nog maar net door te krijgen waar we mee bezig zijn. Om droge voeten te houden, pompen wij ons steeds verder naar beneden en intussen rijst de zeespiegel en neemt de neerslag door de klimaatverandering toe. Dankzij onze rijkdom en onze kennis houden we het waarschijnlijk nog wel even vol, maar dat zou ze in Bangladesh nooit lukken." Het schrikbeeld voor Bangladesh is, dat binnen dijken opgesloten rivieren het slib dat ze meevoeren niet meer op het land kunnen afzetten, waardoor het in de bedding zelf belandt. De rivieren komen daardoor steeds hoger te liggen, terwijl het land inklinkt. De jaarlijkse overstroming heeft (hoe vreemd het moge klinken) ook een economische betekenis. De boeren hebben het vruchtbare slib nodig, want ze kunnen zich geen kunstmest veroorloven. Dankzij dat slib en het warme klimaat levert de Bengaalse landbouw de hoge productie op die het land nu kenmerkt. De hoge waterstanden vullen ook automatisch visvijvers, waarop de bevolking voor een belangrijk deel van het voedselpakket is aangewezen.

Mensen vluchten uit hun dorp, op zoek naar drogere plaatsen.

Geen prioriteit

"Je moet goed nadenken voordat je begint te morrelen," vindt Jan Luijendijk van het internationaal instituut voor infrastructuur, waterbouw- en milieukunde (in het Engels afgekort als IHE) in Delft. "De kunst is duurzame oplossingen te vinden, die draagvlak hebben bij bevolking en autoriteiten en waarbij je vermijdt dat nieuwe problemen ontstaan. Je zult in Bangladesh altijd natte voeten krijgen. Dat hoort nu eenmaal bij leven in een delta. Het gaat er alleen om proberen te voorkomen dat extreme omstandigheden tot grote catastrofes leiden. In Bangladesh is het voorkomen van overstromingen echt geen prioriteit."

Dat bevestigen twee Bengalese studenten aan het IHE, Sajia Zaman en Malik Fida A Khan. Zaman: "Als het gaat om door de rivieren veroorzaakte overstromingen, staat het belang van de economie voorop. Niet de veiligheid van de inwoners." Khan wijst erop, dat veel energie wordt gestoken in de ontwikkeling van meet- en voorspellingssystemen, zodat de bevolking tijdig kan worden gewaarschuwd als de rivieren buiten hun oevers gaan treden. De bewoners van de gebieden waar een overstroming dreigt, hebben dan gelegenheid waardevolle spullen hoog op te bergen en droge plekken op te zoeken. Zo leiden de in grote watervlakten veranderde rivieren niet tot een al te ernstige ontwrichting van het maatschappelijk leven. In de kustzone, waar de cyclonen stormvloed veroorzaken die soms vijftig kilometer ver landinwaarts reiken, zijn de afgelopen jaren

hoogwatervluchtplaatsen (shelters) gebouwd. Deze constructies, meestal van beton maar ook van hout en staal, doen in droge tijden dienst als school of gemeenschapscentrum. “Kijk, dat spreekt me nu aan,” zegt Saeijs over die hoogwatervluchtplaatsen. “Een soort terpen. Echt een oplossing die in een deltagebied past.” Er zijn nu ongeveer 1500 van die vluchtplaatsen gebouwd, waarop 1,5 miljoen mensen een veilig heenkomen kunnen vinden. Elf miljoen bewoners van de kuststreken moeten het echter nog zonder zo’n kunstmatige terp in de buurt stellen. Saeijs: “De bevolking en de natuur zouden er veel meer bij gebaat zijn wanneer de mangrovebossen en de moerassen aan de kust weer zouden worden hersteld. Die breken de kracht van het water. Veel van die bossen zijn gekapt om nieuwe landbouwgrond beschikbaar te krijgen. In het overbevolkte Bangladesh is dat ook wel weer enigszins begrijpelijk, maar je bent zo wel je bescherming tegen stormvloed kwijt.”

Tragiek

Het is de tragiek van waterland Bangladesh dat er in de droge wintermaanden een tekort aan water ontstaat. In de Indiase deelstaat West-Bengalen is een dam in de Ganges gebouwd, waarmee de afvoer van rivierwater kan worden geregeld. In verband met hun eigen waterbeheer houden de Indiërs die dam in de droge periode zoveel mogelijk dicht. In de natte periode, wanneer het water Bangladesh al tot de lippen reikt, gaat de kraan breed open. Moeizame onderhandelingen tussen beide landen hebben daar tot dusver geen verandering in kunnen brengen. Bangladesh heeft nog een ander waterprobleem. Om te voorkomen dat de bevolking onbetrouwbaar water uit de rivieren moet drinken, zijn sinds de jaren zeventig enkele miljoenen waterputten geslagen. De laatste jaren is aan het licht gekomen dat een groot deel van het grondwater dat eruit wordt opgepompt, besmet is met kankerverwekkend arseen.

- Door Ben Jansen, journalist bij de Provinciale Zeeuwse Courant -

Vrouw bij haar ingestorte huis na hevige overstroming.